

עבד עברי. דגשים: החידוש של התורה בייחס לנהוג בעולם כולו. יכולת התיקון של העבד. החסד שהתורה מלמדת אותנו לעשות לעבד זה.

(א) וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לְפָנֶיךָ – תִּתֵּן לָהֶם בְּצוּרָה מוּבִנֶת וּמוֹטְעֵמַת, שִׁיּוּכְלוּ לְהַבִּין גַּם אֶת הַטְּעָמִים. דיברנו על מילות קישור ואותיות קישור¹, והתפלגנו שיש פה ו' החיבור בתחילת נושא. תלמיד יקר הסביר לנו שזה המשך ישיר ממתן תורה, ולכן יש פה ו', תלמיד נוסף הסביר שד' דיבר עם משה את סוף יתרו ואת תחילת משפטים.

(ב) כִּי – אִם תִּקְנֶה עֶבֶד עֲבָרִי – מדובר במישהו שגנב ואין לו לשלם, בית הדין מוכרים אותו לעבד ע"מ שיוכל לשלם את הכסף. בית הדין מחפשים מישהו ירא שמים, שיוכל גם לחנוך לחזור בתשובה (דיברנו על זה שהקונה עבד עברי קנה אדון לעצמו. ואלו ההלכות: אסור לעבוד עבדות פרך (עבודה שאין לה קצבה ושאינה תועלת. אסור עבודה מבוה (לחלוץ הנעלים). חייב לתת לו אוכל וביגוד כמו שנתן לעצמו (אם יש לו רק כרית אחת ייתן אותה לעבד). כשמשתחרר נתון לו מתנות. מפרנס אשתו ובניו. מה ייקח עבד? מי שרוצה לעשות חסד. היום מי שגונב מכניסים אותו לכלא, שם הוא נפגש עם אנשים כמוהו ולומד ממעשיהם, התורה רוצה לא סתם שיעש אלא שיחזור בתשובה. הזכרנו גם מה היה היחס לעבדים אצל הגויים.

יָשׁוּ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבְשָׁבְעָתָּהּ – בשנה השביעית (לא בשמיטה). יִצְאָה לְחַפְשֵׁי חָנָם – העבד לא צריך לשלם לאדון, כי מלכתחילה האדון קנה אותו למספר שנים.²

(ג) אִם בְּגִפּוֹ יָבֵא – לבדו יבוא, בלי אשה. **בְּגִפּוֹ יִצָּא –** אסור לאדון להביא לו שפחה כנענית.³ **אִם בְּעַל אִשָּׁה הוּא וַיִּצְאָהָ אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ –** אישתו תכנס איתו ותצא איתו. האשה של העבד לא נשארת בביתה, אלא על האדון לייחד לה מקום לישון, ולטפל בה ובילדים ולפרנס אותם. ברגע שהעבד ישוחרר כמובן היא תצא איתו.

(ד) אִם אֶדְנִי יִתֵּן לִּי אִשָּׁה – כנענית. אם יש לו אשה יכול האדון לתת לו שפחה כנענית. השפחה אינה נחשבת לאישה של העבד, אלא העבד רק עוזר לאדון להביא ילדים שיהיו עבדים כנעניים. **וְיָקֻדָּה לּוֹ בָּנִים אֹדֹתֶיהָ וְיִלְדֶיהָ תִּהְיֶה לְאֶדְנֶיהָ וְהוּא יִצָּא בְּגִפּוֹ –** כמובן הוא לא יצא עם השפחה הכנענית, אלא רק עם אשתו האמיתית.

(ה) וְאִם אָמַר יָאמֵר הָעֶבֶד – אם ביום האחרון של השנה השישית אומר העבד וחוזר ואומר (רמב"ם). **אֶהְיֶה אֶת אֶדְנִי אֶת אִשְׁתִּי –** הכנענית וְאֶת בְּנֵי לֵא אָצֵא חֶפְשֵׁי:

(ו) וְהִגִּישׁוּ אֶדְנִי אֶל הָאֱלֹהִים – אל בית הדין, שם העבד אומר להם מה הוא רוצה, ובית הדין מנסה לשכנע אותו לא לעשות כן – עם ישראל הוא עם של בני חורין, לא של עבדים. אך העבד עדיין מעוניין. **וְהִגִּישׁוּ אֶל הַדָּלָת אֹדֹתֶיהָ אוֹ אֶל הַמִּזְוֶה וְרִצְעֵה אֶדְנִי אֶת אָזְנוֹ בְּמִרְצָע –** אדוניו יביא אותו ליד הדלת או ליד המזוזה, ויעשה לו חור גדול (משנה למלך, ע"ש) בתנוך האוזן עם מרצע ממתכת (רמב"ם ונו"כ), עד שיגיע המרצע לדלת⁴. למה? אוזן ששמעה לא תגנוב והלכה וגנבה. (ואם זה עני שמכר את עצמו – אוזן ששמעה עבדי הם...) **וְעֶבְדוֹ לְעֵלָם –** להרבה זמן, עד שנת היובל.

(ז) וְכִי יִמְכֹר אִישׁ אֶת בָּתּוֹ – הקטנה, עד גיל 12. **לְאִמָּה –** למה הוא מכר אותה? תיארונו משפחה עניה מאוד, הילדות מקבלות אוכל פעם בשבוע, האבא מחליט לטובת הילדות שלו למכור ילדה אחת לשפחה, ועי"כ יהיה לה אוכל וגם לשאר משפחה. זה מעשה לא טוב – היה לו לעבוד קשה יותר (לכן התורה קוראת לזה "בבגדו בה"). **לֹא תִצָּא קַצְאָת הָעֶבְדִּים –** שיוצאים בשש, אלא יתחתן איתה. אין להתייחס אליה כעבד רגיל שהרי היא קטנה ויש לדאוג לה ולהתחתן איתה (ספורנו ורמב"ן בפסוק ח'⁵) [אין הוא צריך לתת לאב כסף / טבעת לחתונה, התשלום שנתן לה כשקנה אותה נחשב תשלום לחתונה].

(ח) אִם רָעָה בְּעֵינֵי אֶדְנֶיהָ – אם היא לא מוצאת חן בעיני האדון, והוא לא רוצה להתחתן איתה. **אָשֶׁר (לֹא) לוֹ יַעֲדָה –** אשר היא מיועדת לו להתחתן איתו.⁶ **וְהַקֶּדָּה⁷ –** על האב לפדות אותה, שהרי כל מה שמכר את ביתו זה על דעת שהאדון יתחתן איתה, וכשרואה שהוא לא מתחתן איתה עליו להתאמץ לפדותה. (אם הייתה צריכה לעבוד 3 שנים, והאדון שילם 3000, והיא עבדה שנה – יחזיר האב 2000 ויפדה אותה).⁸ **לְעַם נְכָרִי –** לאיש זר. **לֹא יִמְשַׁל לְמִכְרָה –** אסור לאב למכור את ביתו פעם שניה, וכמו כן אסור לאדון למכור אותה, אפילו שהוא לא מרוצה ממנה, שהרי זה לא יהיה לה נעים להיות עכשיו אצל מישהו אחר (כנלענ"ד). **בְּבִגְדוֹ בָּהּ –** שהרי הוא בוגד בזה שהוא לא מתחתן איתה. וכמו כן האב בגד בה בזה שהוא מכר אותה, שהיה לו להתאמץ ולעבוד יותר, ע"מ שתשאר בביתה.

(ט) וְאִם לְבָנוֹ יַעֲדָנָה – יכול הוא לתת אותה לבנו שיתחתן איתה. **כְּמִשְׁפַּט הַבְּנוֹת יַעֲשֶׂה לָּהּ –** הבן צריך לתת לה כמו שמקבלת כל אשה. ולא יתייחס אליה כאל שפחה, אפילו קצת.

(י) אִם אֶתְרַת יִקַּח לּוֹ – וגם אם יתחתן עם עוד אשה עדיין ייתן לה את כל מה שחייב לה (ואם לא יכול שלא יתחתן עם עוד אישה, ספורנו). **שְׂאֵרָה –** אוכל, **כִּסּוּתָהּ –** בגדים, **וְעֵנָתָה –** לחיות איתה, אסור לו ללכת חודש מהבית הוא חייב לישון איתה (כמו יעקב אבינו שישן כל לילה אצל אישה אחרת⁹). [עונה מלשון זמן. דיברנו על כך שמי שלפני החתונה עבד בעבודה שהרבה זמן הוא לא בבית מותר לו.] **לֹא יִגָּרַע –** לא יפחית.

(יא) וְאִם שָׁלַשׁ אֵלֶּה לֹא יַעֲשֶׂה לָּהּ – שייעדה הוא או בנו או שתפדה. **וַיִּצְאָהָ חָנָם אִין כֶּסֶף –** כשתגיע לגיל בת מצווה או שיעברו שש שנים – תצא.

דִּינֵי רְצִיחָה. דגשים: כמה הדבר לא מצוי. כדי להעניש צריך מציאות מאוד רחוקה. ניסיון לקחת את המצוות האלו לכיוון החיובי – כיצד להתייחס להורים ולחברים.

(יב) מַה אִישׁ וְמַת – האיש. **מוֹת יוּמָת –** המכה. מדובר באדם מגיל 13 שהרג בכוונה שדינו מיתה. אלא שלצורך זה צריך שיהיו עדים שראו שרצח וגם שתהיה התראה, מהי התראה? העדים אומרים לו: אתה יודע שאסור לרצוח? "כן". אתה יודע שמי שרוצח מת? "כן, ואעפ"כ!". אדם רשע כזה, כלל לא אכפת לו למות, העיקר שיעשה את העבירה [הזכרנו שזה כלל לא מצוי, וביחוד לא בא"י, וב"ד שהורגת פעם ב70 שנה נקראת קטלנית].

(יג) וְאָשֶׁר לֹא צָדָה – לא ארב. כלומר לא תכנן לרצוח, מי שאורב לחבירו הוא מסתתר ממנו על מנת שיוכל לרצוח אותו, כאן מדובר במישהו שעשה זאת בשגגה. **וְהִאֲלֵהֶם אֹנָה לְיָדוֹ –** ד' זימן לו שיהרוג, כי הנהרג היה אמור למות [רש"י: אחד הרג במזיד ואחד בשוגג ולא היו עדים, מה עושה הקב"ה? מזמן אותם לפונדק אחד – זה שהרג בשוגג נופל בשוגג על זה שהרג במזיד והורגו]. **וְשָׁמַתִּי לָּךְ מְקוֹם אֲשֶׁר יָנוּס שָׁמָּה –** עיר עושה הקב"ה? מזמן אותם לפונדק אחד – זה שהרג בשוגג נופל בשוגג על זה שהרג במזיד והורגו].

¹ עם, את, אל (התחלתי משפט במילים אלו וראינו שזה לא מתאים). ו, ש, ל ...

² צ"ע: תשענ"ג; ולא יקבל על זה כסף, כי קיבל בתחילת עבודתו.

³ בכני יקר מביא כמה טעמים לזה.

⁴ ניתן להגדים על הילדים.

⁵ רש"י לא מסביר כן, וגם הפשט לא כ"כ כן לכאורה, אך מבחינת הרעיון של הפסוקים הבאים זה ההסבר הכי מסתדר. לא ברור איך עדיף להסביר.

⁶ הרתבה: שמתי 2 סוכריות על השולחן של תלמידי פלוני, הוא מגיע ומתפלא ואני אומר לו – זה מיועד בשבילך...

⁷ תשענ"ג: יש עליו מצווה לתת לאב לפדות אותה

⁸ צ"ע: ברש"י כתוב שהאדון יפדה. ואינו מבין מה הכוונה

הרי כל עבד ניתן לדת אותו על ידי שישלם את הסכום הנותן? ואולי בעבד רגיל אפשר לפדות רק אם משלמים את כל הסכום. וא"כ אפשר להסביר שוהפדה זה מצווה גם על האדון שייסכים לקבל רק את הסכום הנותן וגם על האב שיתאמץ לפדות. אך ההסבר הזה שמדובר על האב קשה מ2 סיבות: א. על האב לברר קודם המכירה אם האדון יתחתן, וגם אם לא – ס"ס ישר אחרי המכירה צריך לפדותה, ומשעמ פה שמדובר שנה שנתיים אחרי. ב. ואם שלוש אלה לא יעשה לה, משעמ שעל האדון לפדות. וצ"ע בהלכות אלו.

⁹ שאל תלמיד: אז למה יעקב היה יותר אצל רחל? נראה לי שמה שנקבע מתחילה אפשרי, וצ"ע.

מקלט. הילדים למדו בשיעור נביא על דיני עיר מקלט. במדבר מחנה לוי היה עיר המקלט. למה רוצח בשגגה הולך לעיר מקלט? כדי לתקן את חטאו, כי עדיין היה לו יותר לשים לב.¹⁰

(יד) וְכִי יִזְד אִישׁ עַל רֵעֵהוּ – ואם יעשה במזיד, בכוונה. **לְהִרְגוֹ בְעֶרְמָה** – יתכנן תוכניות כיצד להרוג אותו. **מֵעַם מִזְבְּחֵי תִקְוָנוּ לְמוֹת** – אפילו אם הוא הולך למזבח, זה לא יעזור לו¹¹ – כי גם משם יקחו אותו למוות (לעומת רוצח בשגגה שאם ברח למזבח אסור לגואל הדם להרוג אותו, אוה"ח).^{12, 13}

(טו) וּמִפֶּה אָבִיו וְאָמוֹ – לא רק אם הרג אותם, אלא כל מקום שנתן לאב או לאם מכה בכוונה בשביל להזיק להם ויצא להם דם (זה נחשב קצת מוות). **מוֹת יוֹמָת** – אך אם לא התכוון לא עבר כלל איסור. רופא שניתח את אביו ויצא דם פטור, אך אם יש רופא אחר ייתן לרופא האחר לעשות את הניתוח (רמב"ם).

(טז) וְגַב אִישׁ וּמִכְרֹו – בעשרת הדיברות למדנו על האיסור לגנוב, אך מי שגונב לא מת אא"כ הוא מוכר אותו לעבד. **וְנִמְצָא בְיָדוֹ** – דווקא אם קודם המכירה ראו עדים את הגנב אצלו, אבל אם מכר ואח"כ גנב לא עובר על האיסור¹⁴. **מוֹת יוֹמָת**:

(יז) וּמִקְלָל אָבִיו וְאָמוֹ¹⁵ – שד' יכה אותך. זהו דבר חמור ביותר, אך לא חייבים על זה מיתה אא"כ מקלל את אביו או את אמו, כיוון שהושוו לבורא. [הזכרנו שיש כמה מצוות שקיימות גם כלפי ההורים וגם כלפי ד' – כבוד, מורא, קילול]. **מוֹת יוֹמָת**:

(יח) וְכִי יִרְיֵבוּ אֲנָשִׁים וְהָפָה אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ בְּאָפוֹ אוּ בְּאֶרְפוֹ – מדובר על מכה קשה מאוד, המוכה בסכנת חיים אך הוא לא מת. [זה לא יכול לקרות אצל ילדים]. **וְלֹא יָמוּת וְנִפְל לְמַשְׁכָּב** – כרגע הוא נמצא בבית החולים או בביתו, שם מטפלים בו.¹⁷

(יט) האם המוכה יישאר בחיים? אולי עוד שבוע הוא ח"ו ימות?! בינתיים משאירים את המכה בבית הסוהר, ומחכים לראות - אִם יָקוּם וְהִתְהַלֵּךְ בַּחוּץ עַל מַשְׁעָנָתוֹ – הוא כבר לא בסכנת חיים, הוא הולך כבר על כוחו (כמו שמי שהולך על מקל קוראים לזה משענת כי המקל הוא הכח שלו). **וְנָקָה הַמֶּכָּה** – המכה נפטרה מדין מוות, ואפשר לשחרר אותו מהכלא, ואם המוכה ח"ו יחלש שוב וימות אין לחייב את המכה (רמב"ן). **רַק שִׁבְתוֹ יִתֵּן** – [דיברנו על נצ"ר ש"ב]. ישלם לו על כל הזמן שהוא לא יכל ללכת לעבודה. **וְרָפָא וְרָפָא** – וכן ישלם לו על כל הכסף שהוא שילם לרופאים בכל תקופת המחלה.

דיני עבד כנעני. דגשים: ההבדל בין עבד כנעני לעברי. הצורך להיזהר גם בכבודו של גוי.

(כ) וְכִי יִפֶּה אִישׁ אֶת עַבְדוֹ אוּ אֶת אִמּוֹתָיו – הכנעניים. **בְּשֶׁבֶט** – בשוט. בשונה מעבד עברי, את העבד הכנעני מותר להכות. עבד כנעני שמידותיו לא טובות, 'אין לי חשק לעבדו...', מה עושים?! אולי נסביר לו כמה חשוב להתנהג יפה, זה יעזור?! "בדברים לא יוסר עבד" (משלי כ"ט: י"ט), עבד כנעני צריך שוט. לעומת עבד עברי שהרצון שלו הוא טוב, ואם נסביר לו הוא כבר יתעורר לחזור בתשובה. מצד שני גם לעבד כנעני יש להתייחס כראוי, וצריך להשתדל לא לכעוס עליו (רמב"ם), לתת לו את כל צרכיו, שלא כמו שעושים באומות העולם. **וּמִתַּחַת יָדוֹ** – העבד מת כאשר הוא ברשותו של האדון. **נָקָם יִקָּם** – צריך להעניש אותו על מה שהוא עשה. וחייב מיתה כמו כל רוצח. [אמנם הרותח גוי פטור, אבל העבד הכנעני הוא חייב במצוות כאשה^{18, 19}].

(כא) אָךְ – אבל **אִם יוֹם אוּ יוֹמִים יַעֲמֵד** – ישאר בחיים, ומת אחרי 24 שעות [יום = 24 שעות, יומיים = לפעמים 24 שעות מתפרסים על פני יומיים]. **לֹא יָקָם** – מלשון נקמה. לא יענש. **פִּי כֶסֶף הוּא**²⁰ – כי העבד הוא הממון של האדון, ואינו נחשב כמו יהודי רגיל. לסיכום: אדון שהרג את עבדו היהודי לעולם חייב מיתה. הרג את עבדו הכנעני גם חייב מיתה, אא"כ הרגו בשבט (ולא בסכין) ומת אחר 24 שעות, כאן הקלה עליו התורה, כדי לאפשר לו להכות את עבדו.

דיני דמי וולדות. דגשים: המשפטים חוק אלוקי (שהממון מגיע דווקא לבעל), חשיבות תורה שבעל פה (פירוש עין תחת עין), הזהירו מכל נזק שהוא, גם אם רק ציער צריך לשלם.

(כב) וְכִי יִצְוּ – יריבו **אֲנָשִׁים** – זה עם זה. **וְנָגְפוּ** – והיכו **אִשָּׁה הָרָה** – שבדיוק עברה שם, וראו אותה (אוה"ח), ובלי כוונה אחד מהם נתן לה מכה. **וַיִּצְאוּ יַלְדֶיהָ** – הוולדות, (אם יש לה תאומים). **וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן** – האשה לא מתה. **עֲנוּשׁ יַעֲנֵשׁ פֶּאֶשֶׁר יִשִׁית עָלָיו פֶּעַל הָאִשָּׁה** – בזמן שבעל האשה ידרוש ממנו לשלם, מה ישלם? **וְנָתַן בְּפִלְלִים** – ישלם מה שיגידו השופטים (בפיללים = על פי המשפט). מכאן למדנו שמי שמקבל את הכסף זה האבא. (הוולדות אינם של האמא אלא של שניהם, והתורה מלמדת אותנו שהאבא מקבל את הכסף).

(כג) וְאִם אָסוֹן יִהְיֶה – לאשה. מדובר במקרה שהתכוון להרוג את האשה (רמב"ם). **וְנָתַתָּה נַפְשׁ תַּחַת נַפְשׁ** – דינו מיתה. ואיננו משלם על הוולדות, כי "קיים ליה בדרבה מיניה", מי שחייב מיתה לא משלם תשלומים. לדוגמא – שרף את ביתו של חבירו, וחבירו מת – פטור מלשלם על הבית, ואפילו במקום שאין עדים והתראה ובפועל לא חייב מיתה עדיין על הבית לא ישלם.

(כד) עֵין תַּחַת עֵין – אם הוריד לשני עין משלם את הסכום הממוני של עין וכו'. כך למדנו בתורה שבע"פ, זה מה שאמר לנו משה אחרי שירד מהר

סיני (הרחבנו²²) איך שמים? לוקחים אותו לשוק העבדים ובודקים כמה יקנו אותו עם עין וכמה בלי עין. **שֵׁן תַּחַת שֵׁן יָד תַּחַת יָד רָגַל תַּחַת רָגַל**:

(כה) כְּוִיָּה תַּחַת כְּוִיָּה – אדם שעשה כויה לחבר שלו, אפילו שלא פצע אותו אלא רק הכאיב לו חייב לשלם על הצער (איך מחשבים את הצער? כמה הוא מוכן לשלם ע"מ שלא יצערו אותו צער כזה). **פָּצַע תַּחַת פָּצַע חַבּוּרָה תַּחַת חַבּוּרָה** – פצע זה כשהדם יוצא החוצה, חבורה זה כשהדם נצטר ונהיה בלוטה. גם כאן משלם את הצער. [דיברנו על חמשת התשלומים הכתובים בפסוקים אלו: נז"ר ש"ב²³].

דיני עבד כנעני. דגשים: הזהירות מלהכות יותר מידי את העבד הכנעני.

¹⁰ פתיחה: תלמיד יצא מחוץ לביתו מאחורי החלונות, ותלמיד אחר היה פועל בין ותוך כדי נשברה לו אבן או הוא זרק את החלקים מהחלון בלי להסתכל, שאלתי – האם הוא בסדר... אפשרות נוספת: לפקוד עם פמיש בביתה, עד שנופלת חתיכה של אבן, להסתכל שאין אף אחד ולזרוק מהחלון, שם מחכה ילד שהאבן פוגעת בו והורגתו, ואז לעשות על זה דיון בביתה.

¹¹ צ"ע: מה היחידושו? לא מדובר שהורגים אותו שם, או למה שלא יקחו אותו? אולי עדיף להסביר כרש"י שגם כהן שרוצה לעבוד לא נותנים לו. אך מצד יו זה מפגיש עם זה שאין תשובה לאדם רוצח, זה דבר שדורש הסבר רב לילדים.

¹² תשע"ג: שהתורה מאפשרת לו לברוח לעיר מקלט, אבע"ז.

¹³ הרחבה: אפשר לספר את הסיפור עם יואב ועלמה (מ"א ב:כח).

¹⁴ איך גונבים? נראה שצריך להכניסו לרשותו בעל כרחו.

¹⁵ הרחבה: שאלתי מה זה קלקל כולם אמרו – לומר על מישוה 'דפוק' וכו, הסברתי את ההבדל בין מילת נאי לבין קללה. ודיברנו קצת על כך שהדיבור מממא את הנפש.

¹⁶ פתיחה: סיפרתי על שניים שרבו (אחד שלדוג החנה את האופו שלו וזה חסם לשני את הדרך לצאת עם האופו, והתפתחה מריבה [רצייתי להודיש שמריבות מתחילות משמויות], ואז אחד פצע את חבירו והיה חודש בבית חולים. מה השני צריך לשלם לו? כתבתי על הלוח נצ"ר ע"ב והיו צריכים לנחש.

¹⁷ הרחבה: שאלתי אותם מה הדין אם הוא ימות עוד יומיים שלושה? חשבו שפטור, למדנו מהפסוק הבא שחייב.

¹⁸ צ"ע מה היחס לעבד כנעני – האם הוא קצת יהודי, או שכל יהדותו היא רק מצד שהוא חלק מרשותו של האדון.

¹⁹ הוספה: כדאי לברר מהם דיני עבד כנעני, האם מובל ומל לפני וכו.

²⁰ תשע"ג: כלומר, אמנם אם הרג יהודי אפילו אחרי הרבה זמן הוא חייב מיתה, כאן בעבד זה לא ככה, כי הוא לא נחשב ממש יהודי, אלא הוא הממון של האדון (לענ"ד).

²¹ תשע"ג: וְאִם אָסוֹן יִהְיֶה – לאשה. מדובר במקרה שאחד ניסה להרוג את חבירו ובטעות הרג את האשה. וְנָתַתָּה נַפְשׁ תַּחַת נַפְשׁ – דינו מיתה. [בתחילה תלמידים אמרו – זה שוגג, אך אחר-כך אמרו לא כן, הוא התכוון להרוג, אז מה אם הרג מישוהו אחר. וכיוון שאמר שיהיה חסרתי לפי השיטה ש'נפש' זה כשפוטו, וברך אבא אמרתי שיש מי שחולק ואומר שמשלם כופר.]

²² הרחבה: [סיפרנו על אדם שגדל גָּאִי ולפתע קיבל חומש, האם ידע מה זה 'הויה לטופפות בין עיניך'? הוא חייב את התורה שבע"פ. ד' נתן לנו תורה שבכתב ותורה שבע"פ ביחד. דיברנו על הצדוקים – ממחרת השבת וכו'.

²³ נזק: עין תחת עין. צער: כויה תחת כויה. ריפוי ושבת: רק שבתו יתן ורפוא ירפא.

(כו) וְכִי יִכֶּה אִישׁ אֶת עֵינָיו עֲבָדוֹ אוֹ אֶת עֵינָיו אֶמְתוֹ וְשָׁחַתָּה – הרס אותה, שסימא את העין, ואפילו עבד שהיה סומא והוציא לו אותה לגמרי. **לְחַפְשֵׁי יִשְׁלַחְנוּ תַּחַת עֵינָיו** – אף ששילם מיליון שקל כשקנה את העבד, עכשיו הוא משחרר אותו ללא תשלום. כי אמנם למדנו שלפעמים צריך להכות, אך צריך לדעת איך, ומי שמכה עד שהוא מוציא אבר זה מוגזם, והתורה קנסה אותו.

(כז) וְאִם שָׁן עֲבָדוֹ אוֹ שָׁן אֶמְתוֹ יִפְּלֵל לְחַפְשֵׁי יִשְׁלַחְנוּ תַּחַת שָׁנוֹ – וכמו כן כל אבר – אצבעות וכו'. **דִּינֵי שׁוֹר שֶׁהָרַג אָדָם**. דגשים: כמה נורא להרוג אדם. אחריות אדם על שורו.

(כח) וְכִי יִגַּח שׁוֹר – לאו דווקא בנגיחה – גם אם בעט או דחף וכו'. **אֶת אִישׁ אוֹ אֶת אִשָּׁה וְמָת** – האי. **סָקוּל יִסְקַל הַשׁוֹר** – אף שהשור לא אשם בשום דבר, ס"ס ע"י השור הזה נעשה דבר חמור מאוד, וא"א להשאיר שור כזה בעולם (בדומה לזה בחינוך). **וְלֹא יֵאָכַל אֶת בְּשָׂרוֹ** – אף אם שחט אותו קודם שנסקל אסור ליהנות ממנו (אחר שנסקל, ברור שאסור לאוכלו). **וּבִעַל הַשׁוֹר נָקִי** – פטור מתשלום. מדובר בשור תם – בשלוש נגיחות הראשונות שלו – בהם הבעלים לא אשם.

(כט) וְאִם שׁוֹר נִגַּח הוּא – שם תואר (כמו גנב, שקרן). **מִתְמַלֵּל שְׁלֹשִׁים** – הוא נגח אתמול, שלשום וגם היום. כבר שלוש פעמים. **וְהוֹעֵד בְּבַעְלָיו** – והזהירו את הבעלים לשמור על השור פעם אחר פעם.²⁴ **וְלֹא יִשְׁמְרֵנוּ** – הבעלים לא שמרו את השור כראוי, אבל אם שמר טוב פטור. **וְהִמִּית אִישׁ אוֹ אִשָּׁה הַשׁוֹר יִסְקַל וְגַם בְּעַלְיוֹ וְיָמָת** – משה רבינו לימד אותנו בע"פ שהכוונה יומת בידי שמים. הקב"ה יעניש אותו.

(ל) אִם כָּפַר יוֹשֵׁת עָלָיו – כאשר יושם עליו כופר (יש 3 מקומות שכתוב 'אם' והכוונה כש...), התורה אומרת לאדם שהוא צריך לכפר על החטא שלו על ידי שהוא ישלם כופר. **וְנָתַן פְּדִיּוֹן בְּפָשׁוֹ** – התשלום הזה שהוא נותן משמש בתור פדיון לנפש שלו, את נפשו שצריכה למות מיתה בידי שמים הוא פודה בכסף הזה (כמו פדיון הבן). **כָּל אִשׁוֹר יוֹשֵׁת עָלָיו** – כפי מה שבית הדין יחייבו אותו. ומה הוא משלם? את דמי הנהרג, ואמנם אי אפשר להעריך אדם בממון, כי זה הרבה יותר מממון²⁵, אבל אפשר לחשב כמה היו משלמים בשביל האדם שנהרג בתור עבד, ואת זה צריך לשלם.

(לא) אוֹ בֶן יִגַּח – וכן אם בן יגח (ע"פ רמב"ן), **אוֹ בַת יִגַּח פְּמִשְׁפַּט הִזָּה יַעֲשֶׂה לוֹ** – אותו דין, שלא תאמר – אני ממש ניסיתי לשמור על השור, אבל זה מאוד קל להרוג ילד, ולכן לא הצלחתי לשמור עליו²⁶.

(לב) אִם עֲבָד יִגַּח הַשׁוֹר אוֹ אֶמְתָּה – כנעניים. **כֶּסֶף שְׁלֹשִׁים שֶׁקָּלִים** – של שקלי התורה (נ"ל כ3000 ש"ח) **יִתֵּן לְאֲדָנָיו** – שהרי "כספו הוא". **וְהַשׁוֹר יִסְקַל:**

דִּינֵי בּוֹר. דגשים: משפט התורה אינו לפי שכלי נור.

(לג) וְכִי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר – מכסה של בור. **אוֹ פִּי יִכְרֶה אִישׁ בּוֹ** – יחפור בור ברה"ר. **וְלֹא יִכְסֶנוּ** – אבל אם חפר בור וכיסה כיסוי רציני שעגלה מלאה אבנים יכולה לעבור עליו פטור (ירושלמי). **וְנִפְּל שְׂמָה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר** – שור ולא אדם שמת חמור ולא כלים שנשברו. למה פטור? גזה"כ, זה מעל להגיון שלנו²⁷.

(לד) בִּעַל הַבּוֹר יִשְׁלַם – אע"פ שזה לא הבור שלו התורה מחשיבה כאילו הוא בעל הבור (וכן חמץ לאחר 6 שעות). **כֶּסֶף יָשִׁיב לְבַעְלָיו וְהִמִּית יִתְּנָה לוֹ** – הנבלה שייכת לניזק, ועל המזיק לשלם את החיסרון שהחסיר בשיווי של הבהמה. דיברנו שלכל אב יש תולדות, תולדות הבור – הניח אבן ברשות הרבים ומישהו נתקל ונפל, או מים ומישהו החליק. **דִּינֵי שׁוֹר שֶׁהִזִּיק.**

(לה) וְכִי יִגַּח²⁸ – ידחוף שור איש – שור של איש **אֶת שׁוֹר רֵעֵהוּ וְמָת** – מדובר בשני שוורים ששוויים אותו סכום – כל אחד 200 זוז, השור המזיק הרג את השור השני וכרגע הנבלה שווה 100 זוז. אומרת התורה – מדובר בשור תם, בעל השור משלם חצי נזק, כלומר 50 זוז. וכך התורה מחשבת את זה – **וּמְכָרוֹ אֶת הַשׁוֹר חָזִי וְחָצִו אֶת כֶּסֶפוֹ** – השור החזי שווה 200 זוז, אז הוא צריך לשלם חצי מזה, כמה זה? 100. **הַמְזִיק מִשְׁלַם לְנִזְקוֹ 100. וְגַם אֶת הַמֵּת יַחְצִיזוּ** – השור המת שווה 100, אם כן הניזק משלם למזיק 50. יוצא שבפועל המזיק משלם 50 זוז²⁹. התורה חישבה לנו את זה בצורה מיוחדת, אך בפועל הוא פשוט משלם חצי נזק.³⁰

(לו) אוֹ – ואם (יב"ע³¹) **נֹדַע כִּי שׁוֹר נִגַּח הוּא מִתְמַלֵּל שְׁלֹשִׁים** – התברר שהוא שור נגחן. **וְלֹא יִשְׁמְרֵנוּ בְּעַלְיוֹ** – כי אם שמר שמירה טובה והשור השתחרר הוא לא חייב. **שְׁלֹשִׁים יִשְׁלַם שׁוֹר תַּחַת הַשׁוֹר** – נזק שלם – מחיר של שור במקום השור שהוא הרג לו. **וְהִמִּית יִתְּנָה לוֹ** – לניזק, ואם כן ישלם שור פחות שווי הנבלה.

דִּינֵי גִּנְבָּה. דגשים: עליונותה של תורה ממעל להגיון שלנו. חומרת הגנבה שמחייבת קנס.

(לז) כִּדְבַר יִגְבֵּה גִּנְבָּה יִשְׁלַם – כפי שצונו ב"ק. **כִּי יִגְנַב אִישׁ שׁוֹר אוֹ שֶׂה** – דווקא. **וּטְבַחוּ** – ושחטו **אוֹ מְכָרוּ** – לאחר. **תְּמַשֶּׁה בְּקֶרֶן יִשְׁלַם תַּחַת הַשׁוֹר** – אם הוא רק גנב קונסים אותו לשלם כפול, אך אם הוא טבח או מכר הוא משלם פי 5. **וְאֶרְבַּע צֹאן תַּחַת הַשֶּׂה** – מה ההבדל בין שור לשה? גזרת הכתוב! רש"י מביא הסבר – מי שגונב את השה צריך לסחוב אותו, בזה שהוא מתבזה ומרים אותו הוא צריך לשלם פחות.

(א) אִם בַּמִּחְתָּרִית יִמְצָא הַגֵּנֵב – אם הגנב חותר, כלומר עושה חפירה על מנת להיכנס לבית ולגנוב, [וכמו כן כל דרך בה הגנב נכנס בסתר] ותוך כדי רואה אותו בעל הבית. **וְהִקְּהָה וְמָת** – אם בעל הבית היכה אותו והרגו – בעל הבית פטור, למה? **אֵינָן לוֹ דְּמַיִם** – דם זה חיים, אין לו חיים, וזה לא נחשב לבעל הבית שהרג מישהו חי. ומדוע? "הבא להורגך השכם להורגו" – הגנב הזה שחתר בבית סביר להניח שיש לו כלי נשק, והוא מתכנן שאם יגלו אותו הוא יהרוג, לכן מותר להרוג אותו.³³

(ב) אִם זָרְקָה הַשְּׂמֶשׁ עָלָיו – אם ברור לו שהוא לא מתכנן להרוג, כמו שברור שהשמש זורחת בבקר (איני יודע אם יש מי שמסביר כך)³⁴. **דְּמַיִם לוֹ** – יש לו חיים. ולכן אם הרגו בעל הבית הוא חייב מיתה. **שְׁלֹשִׁים יִשְׁלַם** – והגנב חייב לשלם על מה שגנב. **אִם אֵינָן לוֹ** – אם אין לגנב מה לשלם. **וְנִמְכַר בְּגִנְבָּתוֹ** – מוכרים אותו בית הדין לעבד, כמו שלמדנו בתחילת פרשת משפטים.

(ג) אִם הִמְצָא תְּמַצָּא בְּיָדוֹ הַגֵּנֵבָה מִשׁוֹר עַד חֲמוֹר עַד שֶׂה – בין שור בין חמור בין ששה, וכמו כן כל דבר שהוא שגנב. **חַיִּים³⁵ שְׁנַיִם יִשְׁלַם** – לא מספיק שהוא יחזיר את הגניבה, אלא הוא צריך לשלם כפול. קנס שקנסה אותו תורה. **דִּינֵי שֵׁן, רִגְלֵי וְאֵשׁ.**

²⁴ תשע"ג: נגח – ואם אהא מאן לשלח. והעד בבעליו - "העד העיד בנו האיש".

²⁵ כמו שהיה מדיני הרב עמי בשיעורי ב"ק.

²⁶ תשע"ג: שלא תאמר ילדים קטנים לא חשובים, או שיעיד – למה האבא לו שמר עליו (אבע"ז).

²⁷ תשע"ג: כיוון שאדם בדרך כלל עם לב למה שקורה, וגם כלים הם ביד האדם (חוקוני). אך א"כ למה סומא או אדם שהולך בחושך או כלים שעל גבי החמור פטור? גזה"כ.

²⁸ הרחבה: לאו דווקא יגח ולא דווקא שור, גם ג'ירפה שעברה חלון בקומה רביעית.

²⁹ מומלץ להשתמש בפלסטלינה בכדי להסביר פסוק זה.

³⁰ קשה היה להסביר זאת. הרב שלמה דרייפוס אמר לי שעדיף להסביר שמשלם חצי נזק ודי בה.

³¹ לא כרש"י, עיין שפ"ח, אפשר לשלם את ההסברים: האפשרות הראשונה הייתה בשור מועד, האפשרות השנייה היא בשור תם, וזה מה שאומרת התורה; או, כלומר – מקרה שני...

³² פתיחה: כתבתי על הלוח גולן, גנב, גנב שטבח ומכר. שאלתי את התלמידים מה ההבדל ביניהם ומה הדין בכל מקרה.

³³ הרחבה: חשוב להדגיש שהיום זה לא מצוי, ואם תצעק הגנב יברח.

³⁴ פירושו של רש"י קשה להבנה.

³⁵ עיין רש"י.

(ד) הקדמה: בהמה נקראת 'בעיר' כי היא מבערת את השדה³⁶. המילה הזאת יכולה להיאמר בהטיות שונות, וכמו שאומרים לכדרר את הכדור, כך אפשר לומר 'לבער' במשמעות של - לשלוח את הבהמה. **פִּי יִבְעַר אִישׁ** – אם ישלח איש את בהמתו והזיקה **שָׂדֵה או קָרָם**. (ע"פ אונקלוס³⁷) **וְשָׂלַח אֶת (בעירה) בְּעִירוֹ** – זה נזק רגל, הבהמה דורכת על השדה של השני ומזיקה אותו. הנזק לא חייב להיות דווקא עם הרגל [כפי שלמדנו בבור שיש אבות ותולדות – גם כאן, תולדות הרגל הם שהבמה מזיקה באיברים אחרים דרך הילוכה] **וּבְעִיר בְּשָׂדֵה אַחֵר** – זה נזק שֵׁן – הבהמה אכלה פירות וירקות בשדה של מישהו אחר (אבל אם אכלה ברה"ר הבעלים פטור). **מֵיטֵב שָׂדֵהוּ וּמֵיטֵב פְּרָמוֹ יִשְׁלַם** – על המזיק לשלם את השדה הטובה והמשובחת שיש לו, ולמה? כדי שיוכל הניזק למכור בקלות את השדה. כמו כן יכול המזיק לשלם כסף או שווה כסף.

(ה) פִּי תֵצֵא אֵשׁ וּמִצָּאָה קִצִּים – ועל ידי הקוצים התפשטה, ודווקא באש מצוייה האש המתפשטת מיוחסת לבעלים. **וְנֶאֱכַל גְּדִישׁ** – תבואה קצורה. **אוּ הַקָּמָה** – תבואה מחוברת. **אוּ הַשָּׂדֵה** – ללא תבואה שניזוקה. **שְׁלֵם יִשְׁלַם הַמְבַעֵר אֶת הַבְּעֵרָה** – סיכמנו את סוגי הנזקים על פי המשנה: "ארבע אבות ניזקין השור (קרן), הבור, המבעה (בהמה שהזיקה בשן וברגל) וההבער (אש)", ובדקנו אפה נמצאים הפסוקים של כל נזק.

ארבעה שומרים. דגשים: אחריות השומר לשמור על מה שקיבל.

(ו) הקדמנו את כל דיני השומרים, על מנת להטמיע את הדינים לפני לימוד ודיקדוק הפסוקים³⁸. שומר חינום פטור בכל חוץ מפשיעה, שואל חייב בכל, שומר שכר חייב בגניבה ואבידה ופטור באונס. הסברנו ששומר שכר כיוון שמקבל שכר יש לו אחריות יותר גדולה לשמור. (ראינו את המשנה בשבועות פרק ח'). התורה מחייבת את השומר שנפטר להישבע שלא גנב בעצמו את החפץ. **פִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ כֶּסֶף או כְּלִים לְשֹׁמֵר** – בחינום. **וְגִנֵּב מִבֵּית הָאִישׁ** – מהבית של השומר (בדרך כלל החפץ נמצא בבית השומר, אך לאו דווקא). אך איננו יודעים אם מישהו אחר גנב או שהוא בעצמו גנב (רמב"ן). אפשרות א': **אִם יִמְצָא הַגֵּנֵב** – אם יש עדים שראו שהוא גנב (ולא מספיק שמעידים שראו את זה אצלו בבית). **יִשְׁלַם שְׁנָיִם** – הגנב ישלם כפל לבעל החפץ.

(ז) אפשרות ב': אִם לֹא יִמְצָא הַגֵּנֵב – במקרה כזה בשומר פטור משלומין. אך מי יודע, אולי הוא בעצמו גנב את זה? אולי הוא פשע ובגלל זה החפץ נעלם? לכן - **וְנִקְרַב בְּעַל הַבֵּית** – השומר, שהחפץ אצלו בבית. **אֶל הָאֱלֹהִים** – אל הדיינים בשביל להישבע. **אִם לֹא שָׂלַח יָדוֹ בְּמִלְאֲכַת רֵעֵהוּ** – שלא גנב את החפץ ששייך לחבירו, זה נקרא מלאכת רעהו כי חבירו עושה עם החפץ הזה מלאכה.³⁹

(ח) אפשרות ג': עַל כָּל דְּבַר פְּשָׁע – על כל חפץ שפשע בו, התורה מדברת על מקרה נורא שהשומר הוא זה שגנב, ולא רק זאת אלא שהוא נשבע שבועת שקר שגנבו לו. **עַל שׂוֹר עַל חֲמוֹר עַל שֶׂה עַל שְׁלֵמָה עַל כָּל אֲבָדָה** – על כל חפץ שגנב (הזכרנו בשתי מילים שכאן אנו רואים שמי שמצא אבידה צריך לשמור עליה כמו שומר חינום). **אֲשֶׁר יֵאמָר** – העד (התורה פעמים קוראת לשני עדים בלשון יחיד). **פִּי הוּא זֶה** – כי השומר הוא זה שגנב. מה עושים? מי צודק – העדים או השומר? **עַד הָאֱלֹהִים יָבֵא דְבַר שְׁנַיִמָּם** – הדיינים יחקרו את הדברים שלהם. **אֲשֶׁר יִרְשִׁיעַן אֱלֹהִים** – ומי שהדיינים יחליטו להרשיע. **יִשְׁלַם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ** – ישלם כפל כדין גנב. אם השומר שיקר – הוא ישלם כפל לבעלים, אם העדים שיקרו – יש להם דין של עדים זוממים והם צריכים לשלם לשומר מה שהם זממו לקחת ממנו, הוי אומר כפול. [דיברנו קצת על עדים זוממים].

(ט) פִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ חֲמוֹר או שׂוֹר או שֶׂה וְכָל בְּהֵמָה לְשֹׁמֵר – בשכר, בדרך כלל בהמות שומרים בשכר כי קשה לשמור שהרי יכול לברוח וכן צריך לתת להם אוכל, וכסף או כלים בחינום (רמב"ן). **וּמַת** – בפתאומיות. **אוּ נִשְׁבַּר** – נפל מצוק וכדומה ונשבר ומת (רמב"ן). **אוּ נִשְׁבָּה** – שבו אותו שודדים, וזה נחשב אונס. **אֵינ רָאָה** – ואין עדים שראו את כל זה.

(י) שְׁבַעַת ד' תִּהְיֶה בֵּין שְׁנַיִמָּם – השומר צריך להישבע. **אִם לֹא שָׂלַח יָדוֹ בְּמִלְאֲכַת רֵעֵהוּ** – שלא גנב את החפץ. **וְלָקַח בְּעֵלְיוֹ** – בעל החפץ 'לוקח' את השבועה, כי השבועה הייתה בשבילו.⁴⁰ **וְלֹא יִשְׁלַם** – השומר פטור, שהרי היה זה אונס.

(יא) וְאִם גֵּנֵב יִגְנַב מְעַמּוֹ יִשְׁלַם לְרֵעֵהוּ – כפי שלמדנו ששומר שכר חייב בגניבה ואבידה.

(יב) אִם שָׂרָף וְיָרָף – מדובר באריה ונמר וכדומה שהשומר לא יכל להציל. **יְבֹאֵהוּ עַד** – יביא עדים, שכיוון שבדרך כלל הטריפה היא במקום שיש רועים אחרים ודאי יש לו עדים (ספורנו). **הַטְּרֵפָה לֹא יִשְׁלַם** – שהרי נאנס, ואינו צריך להישבע.

(יג) וְכִי יִשְׁאֵל אִישׁ מֵעַם רֵעֵהוּ – מבקש ממנו בהמה וכדומה. **וְנִשְׁבַּר או מַת** – באונס. **אִם בְּעֵלְיוֹ אֵינ עֲמּוֹ שְׁלֵם יִשְׁלַם** – הזכרנו שאם מתה מחמת מלאכה פטור.

(יד) אִם בְּעֵלְיוֹ עֲמּוֹ לֹא יִשְׁלַם – אם בנוסף לשאלת הבהמה הוא ביקש מהבעלים לעבוד איתו, עם אותה בהמה או בעבודה אחרת. **אִם שָׁכִיר הוּא** – אם לקח בהמה תמורת תשלום. **בָּא פְּשָׁעוֹ** – הוא נפטר מהתשלום, שהרי הוא שילם על הבהמה ולא קיבלה בחינום. ממה הוא נפטר? האם מאונס כש"ש או גם מגניבה ואבידה כש"ח? מחלוקת תנאים.⁴¹

דינים שונים. דגשים: ההתייחסות המרובה של התורה למצוות שבן אדם לחבירו, גם כאלו שחשובים לכל אחד, וגם התייחסות ליצרים רעים של האדם שצריך לתקנם.

(טו) הקדמנו דיני אונס: מי שאנס אשה שלא ברצונה⁴² עד גיל 12 וחצי העונש שלו שהיא נהפכת להיות אשתו, (כי בדרך כלל מי שאונס רוצה את האשה רק ליום אחד), אם היא לא רוצה להתחתן איתו – העונש שלו הוא לשלם 50 כסף. בנוסף הסברנו מה זה אירוסין, נישואין וכתובה. **וְכִי יִפְתָּה אִישׁ** – ישכנע בכל מיני צורות (אני אתן לך המון מתנות וכו'). **בְּתוּלָה** – (נערה צעירה עד גיל 12 וחצי) שלא התחתנה אף פעם. **אֲשֶׁר לֹא אֲרָשָׁה** – ואיננה מאורסת. **וְיִשְׁכַּב עִמָּה** – הוא מתחתן איתה ליום אחד בלי לעשות חופה לפי התורה. **מִהָרָה יִמְתַּרְנָה לוֹ לְאִשָּׁה** – הסברנו את המילה 'מוהר' מלשון תשלום (לא ברור אם יש מישהו שמסביר ככה), תשלום של כתובה ייתן לה אם לוקח אותה לאישה.⁴³

³⁶ הרחבה: אפה מצינו זאת? "וסענו את בעירכם", ועוד.

³⁷ צ"ע בהסבר המדוייק. עיי' רש"י ועוד

³⁸ פתחתי בסיפור על חבר שביקשתי ממנו לשמור ומכאן הגעתי לכל סוגי השומרים. סיפור של הראל לבובי: שומר חינום – גב' כהן נסעה לחופש והשאירה את הפמוטים שקיבלה מסבתה לשמירה אצל שמעון. שמעון הסכים במחמה לנשות לה מובה. אך לילה אחד נכנסו גנבים לבית של שמעון וגנבו את הפמוטים. שמעון צריך להשבע שלא גנב בעצמו ולא פשע ופטור מלשלם. אם פשע ולא שמר כראוי חייב לשלם.

שומר שכר – יש לו יותר אחריות כי מקבל שכר על שמירתו. גב' לוי הפיקה לקח ממה שקרה לגב' כהן, וכנסועה לחופש נתנה את הפמוטים שלה לראובן, לו שלמה כסף רב כדי שישמור עליהם. היטב. הוא אכן שמר מצוין, אך בלילה פרצו לביתו גנבים מסוכנים, ובאימי אקדה גנבו את הפמוטים. הדיינים אמרו שמכיון שהיה זה באונס (=לא הייתה ברירה, הוא לא אשם) הוא פטור, וצריך להישבע על-כך. בגניבה ואבידה ללא אונס – חייב שומר שכר.

³⁹ תשע"ג: אם השתמש חייב אפילו באונס.

⁴⁰ הוספה: וכן לשון הגמרא בב"מ בסביבות דף מז.

⁴¹ חידה: אפה יש 5 פסוקים רצופים שכתוב בהם את המילה "ישלם"? ישנם פעמיים כאלו.

⁴² חידה: איזה בנות נאנסו בחומש בראשית? בנות לום. זאת הייתה חידה קשה, אמרתי להם: יש מילה שיכולה לעזור לכם לגלות – המילה היא לגלות!!!

⁴³ צ"ע בהסבר מילים אלו.

(טז) אם מֵאֵן יֵמָאן – יסרב אֲבִיָה לְתַתָּה לֹו – או אם היא לא מוכנה להתחתן איתו, או אם המפתה לא רוצה להתחתן איתה.⁴⁴ **פְּסָף יִשְׁקַל כְּמַהַר הַבְּתוּלָה** – ישלם כסף כמו התשלום שמקבלת בתולה שנאנסה – 50 כסף.

(יז) מְכַשְׁפָּה לֹא תִחְיֶה – שעושה כישופים. כי זה גורם לאנשים לחשוב שגם הניסים שעשה משה רבינו הם כישוף, וזה "מכחיש פמליא של מעלה". למה כתוב מכשפה ולא מכשף? כי זה המצוי, כמו שכתוב "שורר" כי זה המצוי. למה כתוב "לא תחיה" ולא כתוב "תמות"? כי צריך לחפש אחרי המכשפות ולהרוג אותם (רשב"ם). (סיפרנו את הסיפור על שמעון בן שטח המופיע בירושלמי).

(יח) כָּל שֹׁכֵב עִם בְּהֵמָה מוֹת יוֹמָת – מעשה נורא ואיום של אדם שמחליט להתחתן עם בהמה.

(יט) זִבְחָה לְאֱלֹהִים – מקריב לעבודה זרה, יִתְרָם – ימות, יושמד (רס"ג). **בְּלִתִּי לֹד' לְבָדוּ** – צריך לזכות רק לד' לבדו.

(כ) וְגַר לֹא תוֹנֶה – אונאת דברים – לומר לו – פעם היית גוי וכדומה. **וְלֹא תִלְחָצְנֻוּ** – אל תגנוב אותו, אמנם אסור לגנוב אף אדם, אך בגר ישנו איסור נוסף. **כִּי גְרִים הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם** – ואתם יודעים כמה קשה זה להיות גר. הרחבנו את הדיבור על עולים חדשים, עולי אטיופיה, תלמיד חדש בכיתה – כמה צריך לשים לב לא לצער.

(כא) כָּל אֲלֻמְנָה וְיָתוּם לֹא תַעֲנֹוּ – כי העינוי גורם להם לצער יותר גדול, האלמנה נזכרת בבעלה והיתום בהוריו (לענ"ד). הזכרנו שבכיתה יש לנו את הזכות להקפיד במצוות לא תעשה זאת, כמובן שהדין שלא לצער נכון בכל אדם, אך ביתום ישנו איסור נוסף. בנוסף הזכרנו שאם זה לטובת היתום מותר להעניש אותו וכדומה.

(כב) אִם עֵנָה תַעֲנֶה אֹתוֹ – צריך להוסיף את המילים: אתה תענש. ולמה? **כִּי אִם צִעַק יִצְעַק אֵלַי** – יתפלל אלי – אנא ד' תציל אותי מהאיש הזה... **שִׁמְעֵ אֲשַׁמְעֵ צִעַקְתּוֹ:**

(כג) וְתָרָה אִפִּי וְתִרְגַּמְתִּי אֶתְכֶם בְּחֶרֶב וְהָיוּ נְשִׁיכֶם אֲלֻמְנוֹת וּבְנֵיכֶם יִתְמָיִם – מידה כנגד מידה, אתה פגעת ביתום ובאלמנה, על ידי שתמות יהיו בניך יתומים ואשתך אלמנה.

(כד) פִּתְחָנוּ בְּשׁו"ע בהלכות צדקה, דיברנו על שמונת המעלות ועל כך שדווקא הלוואה היא הגדולה שבכולם. סיפרנו על פעמונים, ועל גמ"ח ההלוואות של אבא של יוסף בנימין. **אִם – כֹּאשֶׁר**. כיוון שכל מי שיש לו כסף הוא חייב לתת הלוואה.⁴⁵ **פְּסָף תִּלְוֶה אֶת עַמִּי אֶת הָעֲנִי עִמָּךְ** – עמי קודם לגוי. עני קודם לעשיר. עניי עירך קודמים לעניי עיר אחרת. **לֹא תִהְיֶה לֹו כְּנִשְׂאָה** – אל תהיה לו כמו מלווה (רמב"ן), כאחד שגובה. כלומר, אם אין ללווה מה לשלם אל תדרוש ממנו, כי בזה אתה מבייש אותו. **לֹא תִשְׁיֹמְנוּ עָלָיו נִשְׂפָה** – אל תגבה ממנו יותר ממה שהלוות לו, (הרחבנו בדיני ריבית). למה זה נקרא 'נשף'? כי אתה מצער אותו ואוכל לו חלק מספּו (ע"פ הרמב"ם). בנוסף זה כמו נשיכה זאת, שבתחילה לא רואים את הנזק, ורק אח"כ מתחילה הנשיכה להתגבש. אותו דבר, בתחילה הלווה מרגיש – לא נורא אני משלם עוד שקל, אך אחרי כמה זמן זה נהיה סכום גדול.⁴⁶

(כה) אִם חֶבֶל תִּחְבַּל שְׁלֵמַת רֵעֶךָ – לווה שלא משלם את חובו, יכול המלווה ללכת לבית הדין ולבקש מהם שהם יבקשו את ההלוואה מהלווה. במקרה הזה הולך שליח של בית הדין ולוקח מהלווה משכון. המשכון צריך להיות דבר שלא משתמש בו באותו זמן. ולהסבך הפסוק: אם תמשכן את הבגד יום של חברך הלווה. **עַד בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ תִּשְׁכַּחְנֻוּ לֹו**⁴⁷ – מהזריחה עד השקיעה אתה צריך להחזיר לו את זה. בשקיעה תוכל לקחת את זה ממנו, ולהשיב שוב בזריחה.

(כו) כִּי הוּא כְּסוּתוֹ לְבָדָה⁴⁸ – הבגד העליון שלו. **הוּא שְׁמַלְתּוֹ לְעָרוֹ** – הבגד התחתון שלו. **בְּמָה יִשְׁכַּב** – המצעים שלו. יש כאן פירוט של סוגי משכון שונים.⁴⁹ **וְהָיָה כִּי יִצְעַק אֵלַי** – אם לא תביא לו את הבגד שלו והוא יתפלל אלי, שאציל אותו ממך. **וְשִׁמְעֵתִי כִּי חָנוּן אֲנִי** – אני אשמע לתפילתו, כי אני רחמן, ואמנם הוא חייב לשלם, אך אני מרחם עליו שהרי אין לו מה לשלם.⁵⁰

(כז) אֲלֹהִים לֹא תִקְלָל – אל תקלל דיון בשם ד' (ד' יכה אותך). יש איסור לקלל כל אחד כמו שכתוב "לא תקלל חרש". **וְנִשְׂיָא בְּעַמָּךְ לֹא תֵאָר** – נשיא הסנהדרין. אם כן יש מקרה בו עובר 4 איסורים: מקלל את אביו שהוא נשיא הדיינים (כל אחד, דיון, נשיא, אבא).⁵¹

(כח) הַקְדַּמְנוּ אֶת מִצְוֹת הַפְּרִי: בְּכֹרִים, תְּרוּמָה גְדוּלָה, מַעֲשֵׂר רֵאשׁוֹן וּשְׁנֵי מִלְאָתָהּ – ביכורים, כשהפרי הראשון מתמלא. **וְדִמְעָה** – תרומה גדולה. ראינו את רש"י שכותב שאינו יודע למה זה נקרא כך, ודיברנו על דברי חז"ל "למד לשונך לומר איני יודע". **לֹא תֵאָחֵר** – אל תעשה אותם אחרי מעשר ראשון ומעשר שני, אלא הכל לפי הסדר. **בְּכֹר בְּנֵיךָ תִתֵּן לִי** – מצוות פדיון הבן. למה משה רבינו לא מפרט את ההלכות האלו? כי כאן מדובר ביום הראשון – ו' סיוון, ומשה רבינו לימד את המצוות עד א' אייר בשנה השנית (סוף ויקרא תחילת במדבר), כאן משה רבינו רצה להגיד כמה שיותר מצוות ולכן הוא קיצר, אח"כ זה יהיה יותר מפורט. (שמנו לב שיש בעיקר מצוות שבין אדם לחבירו).

(כט) כִּן תַעֲשֶׂה לְשֵׁרָף לְצִאֲנָךְ – תביא אותו לכהן. **שִׁבְעַת יָמִים יִהְיֶה עִם אִמּוֹ בְּיוֹם הַשְּׁמִינִי תִתְּנוּ לִי** – כי עד שבעה ימים אם הוא מת הוא נפל, נפל זה בהמה שמתברר שהיא בכלל לא הייתה חיה. (לכן עושים פדיון הבן רק אחרי 30 יום, כי תינוק שנפטר בתוך 30 הוא נחשב נפל ולא יושבים עליו שבעה).

(ל) וְאִנְשֵׁי קִדְשׁ תִּהְיוּ לִי – עם קדוש. על עם קדוש לאכול אוכל מתאים, לכן זה מוזכר פה לפני דיני טריפה. **וּבְשֵׁרָף בְּשִׂדָה טָרְפָה** – אם בהמה טרפה את בהמה אחרת, והבהמה השניה עדיין בחיים אך ברור שהיא עתידה למות. **לֹא תֵאָכְלוּ לְכָלֵב תִּשְׁלַכְוּן אֹתוֹ** – אסור לאכול ומותר ליהנות – למכור לגוי או להביא לכלב. למה מוזכר פה דווקא כלב? ענה תלמיד אהוב – כי בעיקר הכלבים אוכלים בשר. תלמיד נוסף – הכרת הטוב על כך שלא נבחו על עם ישראל.

(א) לֹא תִשָּׂא שִׁמְעֵ שׂוֹא – אל תקבל שמועה של שקר, כלומר – אל תאמין ללשון הרע. **אֵל תִּשָּׂא יָדְךָ עִם רֵשָׁע** – אל תבטיח לאדם רשע שאתה תצטרף אליו. **לִהְיִת עַד חֶמְסִים** – להיות יחד איתו עד שקר.

(ב) לֹא תִהְיֶה אֶחָרֵי רִבִּים לְרַעַת – אם ישנם רשעים רבים שמטים את המשפט לטובת אחד מן הצדדים, אל תלך אחריהם. **וְלֹא תַעֲנֶה עַל רֵב לְנִטָּה** – זהו המשך של אותו דין: אם יש איזה ריב, אל תנטה לצד אחד. **אֶחָרֵי רִבִּים לְהִטָּה** – להטות את הדין כמו שאומרים רבים.

(ג) וְדָל – עֲנִי לֹא תִהְדָּר בְּרִיבוֹ – אל תכבד אותו במשפט. כלומר, אל תגיד – אני רוצה שהוא יתפרנס בכבוד (רמב"ם), ולכן אדון אותו לזכות אפילו שהוא חייב.⁵³

(ד) כִּי תִפְגַּע – אם תפגוש שור אֲיָכָף או תִּמְרוֹ תַעֲה – אבוד לבעליו. (ולא 'טועה'). אתה רואה אותו מסתובב מחוץ לעיר, או במקום אחר שלא אמור להיות שם. **הֲשִׁב תִּשְׁיבְנֻוּ לֹו** – תקיים מצוות השבת אבידה, אפילו שהוא אויב שלך. מהכפילות 'השב תשיבנו' למדנו שגם אם הבאת לו והוא שוב ברח, אתה צריך לחזור ולהשיב לו פעם אחר פעם. (חזקוני).

⁴⁴ הוספה: ולמה כתוב דווקא האב? בא לחדש שאפילו אם היא רוצה ואביה לא – היא לא מתחתנת. כנלע"ד.

⁴⁵ נזכרנו בשלושת המקומות שאם זה חובה: אם כסף, אם מזבח, אם כופר.

⁴⁶ תשע"ג: שאלנו: למה אסור ריבית? ילד אחד ענה – כי לא יהיה לו מה להחזיר ואז הוא יפסיד. ילד אחר ענה – כי הלוואה זה חסד, ואי אפשר לעשות מזה ביזנס.

⁴⁷ הוספה: מה העניין לקחת ממנו אם בכל מקרה הוא לא מפיסד מזה? וראה לי שהספורנו כותב שעל ידי זה הוא לא יוכל ללוות ממישהו אחר.

⁴⁸ צ"ע: משמע שאם יש לו בגד נוסף אפשר למשכן.

⁴⁹ תשע"ג: מדובר על מצעים שמיועדים לשינת יום.

⁵⁰ תשע"ג: וכיצד ישמע? כותב הספורנו – הלווה יקבל כסף באופן שיוכל לקנות בגדים וכו', והמלווה שלא השתמש כראוי בכסף שד' נתן לו יפסיד את הכסף הזה.

⁵¹ חידה: מתי עובר על 4 איסורים בקבלת אמת.

⁵² בפסוקים א' וב' לא ראינו פרשנים.

⁵³ סיפור: דוד המלך היה מחייב עניים ועלמה היה משלם להם כסף החסר.

(ה) **פִּי תִרְאֶה תְּמֹר שְׂנֵאָהָ** – כיצד יכול להיות יהודי ששונא יהודי אחר? אומרים חכמים שהתורה מדברת על מישהו שעבר עברה חמורה, ואז מותר לשנוא אותו עד שהוא יחזור בתשובה. ואעפ"כ צריך לעזור לו... **רַבִּץ תַּחַת מְשֹׁאוֹ** – יושב כשעליו משא כבד. **וְתִדְלַת מְעֹזֵב לֹו** – סימן תמיהה, האם תימנע מלעזור לו כי הוא רשע? **עֹזֵב תַּעֲזֹב עִמּוֹ** – תעזור לו, ותחזור ותעזור לו. (כי אמנם את מעשיו אתה שונא, אך לא אותו עצמו). אם הרמת לו את המשא והחמור נפל שוב, תרים לו שוב את המשא (ויש ללכת איתו אח"כ כקילומטר, בכדי לראות שהחמור לא נופל שוב, רמב"ם). אמרנו שמצווה לפרוק יותר מלטעון משום צער בעלי חיים, וכן שמצווה בשונא מבאזהב, בכדי לכופף את יצרו. ועדיף לטעון בשונא מאשר לפרוק באזהב.

דיני דינים. דגשים: חשיבותם של משפטי התורה. ההקפדה הגדולה לדרן דין אמת.

(ו) **לֹא תִטֶּה מִשְׁפַּט אֲבִינְךָ בְּרִיבּוֹ** – מי שהוא 'אביון בריב', כלומר שתמיד הוא מפסיד בדינים, כי הוא תמיד גוזל אחרים, אעפ"כ אסור להטות את המשפט נגדו, ויש לדרן את הדין כאילו הוא לא גזל אף פעם. (ע"פ הרמב"ם).

(ז) **מִדְּבַר שִׁקָּר תִּרְחֶק** – לא רק לא לשקר אלא להתרחק מן השקר⁵⁴. (הפרשנים מקשרים זאת לדיין, אך זה מורכב להבנה). **וְנָקִי וְצַדִּיק אֵל תִּהְרֹג** – נקי – מי שבית הדין חייב אותו ואח"כ באו עדים וטענו שהוא נקי, אל תהרוג אותו, אלא תחזור ותדון בדינו. צדיק – מי שבית הדין הצדיק אותו ואח"כ באו עדים וחייבו אותו – אל תהרוג אותו, ואין לחזור ולדרן בדינו. שמא תאמר – אם כן יישאר הרשע הזה בחיים? לא כן, **פִּי לֹא אֲצַדִּיק רְשָׁע** – אם הוא רשע הוא יענש.

(ח) **וְשִׁחַד לֹא תִקַּח פִּי הַשֹּׁחַד יַעֲזֹר פְּקָחִים** – יסמא את עניהם של החכמים, שלא יצליחו להבין טוב את דברי התורה. **וְיִסְלַף דְּבַרֵי צַדִּיקִים** – ויעקם את דברי התורה. ולא רק שבאותו דיון הוא יטה את דעתו לטובת נותן השוחד אלא כל הדעת שלו תשתבש.⁵⁵

(ט) **וְגֵר לֹא תִלְחָץ** – אל תגנוב אותו. כבר למדנו הלכה זאת, אך כאן למדנו שעובר על עוד לאו. **וְאַתֶּם יַדְעֵתֶם אֵת נַפְשׁ הַגֵּר כִּי גֵרִים הֵייתֶם בְּאַרְצְךָ מִצְרַיִם** – ואתם יודעים כמה זה קשה להיות גר, וכמה רע לו אם גונבים אותו. (כמו כן ילד שהצטרף לכיתה יתייחס יותר יפה לילד חדש שמגיע).

זמנים ומועדים. דגשים: היות האדמה שייכת לבורא העולם ומכח זה הרבה מצוות.

(י) **וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע אֶת אֲרֶצְךָ** – מעלה חשובה לזרוע את ארץ ישראל. **וְאִסַּפְתָּ אֶת תְּבוּאָתָהּ:**

(יא) **וְהַשְּׂבִיעַת תִּשְׂמַטְנָהּ** – תעזוב את השדה, אל תזרע ואל תחרוש. **וְנִטְשֵׁתָהּ** – וגם את הפירות שיש בה מלפני כן תעזוב, אל תקצור. **וְאָכְלוּ אֲבִינֶי עִמָּךְ** – כולם יכולים לאכול, אז למה כתוב 'אביוני עמך'? כי בשביעית כולם אביונים, שהרי לאף אחד אין תבואה. (מור אבי). **וְיִתְרַם - מֵה שֶׁנִּשְׂאָר. תֹּאכַל חֵית הַשָּׂדֶה** – אסור להביא לחיות מה שמתאים לבני אדם, ולכן רק מה שנשאר בשדות שכבר לא מתאים לבני האדם, אפשר להביא לחיות. **כֵּן תַעֲשֶׂה לְכַרְמֶךָ לְזִיתָךְ** – כמו שצונו לזרוע ולעשות לשדה, כך אתה מצווה לעשות לכרמים ולזיתים.

(יב) **שִׁשַׁת יָמִים תַעֲשֶׂה מַעֲשֶׂיךָ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִשְׁבֹּת לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמֹרְךָ וְיִנְפֹשׁ בֶּן אִמְתֶּךָ** – וינוח עבד כנעני וְהָגֵר – גר תושב, שהוא גוי. בשונה ממטרת השבת אצל עם ישראל, שזה יום קדוש, אצל הבהמות והגוי מטרת השבת היא שינוחו, ולא יעבדו ללא הפסקה. שואל רש"י: האם מותר לתת לחמור לאכול מן המחומר, שהרי אסור לו לחלל שבת? עונה רש"י – ודאי שמותר, שהרי השבת אצלו זה בשביל שינוח, לא בשביל שיצטער, רק אסור לך לקחת אותו ולדאוג שיחלל שבת.

(יג) **וּבְכָל אֲשֶׁר אֲמַרְתִּי אֲלֵיכֶם תִּשְׁמְרוּ** – בכל המצוות שאמרתי לכם עד כה תשמרו, אך יש מצווה אחת שצריך להישמר ביותר, זה ע"ז, כמו שממשיך: **וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תִזְכְּרוּ** – שלא תאמרו חכה לי ליד ע"ז פלונית. או נפגש ביום חג פלוני (דיברנו על התאריך הלועזי). הקשנו – כיצד אמר הקב"ה לעמ"י ללכת ליד בעל צפון? ענינו שזה כמו חיילים שאומרים – נעמוד ליד פסל פלוני ע"מ לפוצץ אותו (הרב יעקב לבנון). **לֹא יִשְׁמַע עַל פִּיךָ** – שלא תגרום למישהו אחר שישמיע את שם הע"ז בגללך. שלא תעשה עיסקה עם גוי ותבקש ממנו להישבע, ואז הוא ישבע בשם ע"ז שלו.

(יד) **שְׁלֹשׁ רִגְלִים** – פעמים תהג – תקריב קרבן לי בשנה:

(טו) **אֵת חַג הַמִּצּוֹת תִּשְׁמֹר** – כיצד? "למועד חודש האביב", תשמור שיהיה באביב, ע"י עיבור השנה (ספורנו). **שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מִצּוֹת** – ולא חמץ, חיוב אכילת מצה הוא רק בליל הסדר. **כָּאֲשֶׁר צִוִּיתָךְ** – בפרשת בא. **לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָבִיב** – למה נקרא שמו אביב? כי בזמן זה התבואה מלאה בגרגירים, כמו אב. **פִּי בּוֹ יִצְאֵת מִמִּצְרַיִם** – ולכן פסח צריך לחול דווקא בחודש האביב. **וְלֹא יֵרָאוּ פְּנֵי רִיבְךָ** – כאשר תגיע לבית המקדש לראות את פני – את שכניתי, אל תבא ריק בלי כלום, אלא הקרב קרבן, הנקרא "קרבן ראיה".

(טז) **וְחַג הַקִּצִּיר** – חג שבועות שהוא בזמן קציר החיטים. **בַּכֹּרֵי מַעֲשֶׂיךָ אֲשֶׁר תִּזְרַע בַּשָּׂדֶה**⁵⁶ – מזמן הקרבת העומר מותר לאכול בגבולים חיטים ושעורים מהתבואה החדשה, אך עדיין במקדש לא מקריבים חיטים מהתבואה החדשה. למה? כי כתוב כאן שבחג הקציר מקריבים לראשונה את התבואה החדשה, וזהו מנחת שתי הלחם, לאחר מכן אפשר להקריב מנחות מהתבואה החדשה וכן לתת ביכורים 7 המינים. פירוש הפסוק – החיטים הראשונות במקדש יהיו בחג הקציר. **וְחַג הָאֶסֶף בְּצֵאת הַשָּׂנָה** – אחר שנגמרת השנה. **בְּאֶסְפָּךָ אֵת מַעֲשֶׂיךָ** – את תבואתך, שאתה עשית. **מִן הַשָּׂדֶה** – התורה קוראת לחגים – חג האביב, הקציר והאסף. ולמה נקראו החגים בשמות אלו? כי בחגים אלו אנו מודים לד' על כל הטובה שנתן לנו.⁵⁷

(יז) **שְׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יִרְאֶה כָּל זְכוּרְךָ** – כל הגברים הגדולים חייבים לבא לראות. לאן? **אֶל פְּנֵי הָאֵדֶן ה'** – אל בית המקדש, שם פני ד'. ולמה נקרא 'אדון' – כי אנו באים לראות אותו מכח שהוא אדון של כל התבואה שלנו (ספורנו).

(יח) **לֹא תִזְבַּח עַל חֲמִץ דָּם זָבָחֶיךָ** – לא תקריב את הזבח שלי שזה הפסח, כאשר עדיין יש חמץ. ולכן יש להשבית את החמץ לפני חצות היום.⁵⁸ **וְלֹא יִלְוֶי חֵלֶב חֲגֵי עֵד בְּקָרְךָ** – החלבים וכמו כן האברים של הקרבן לא יכולים להישאר כל הלילה, שבכך הם 'לנים' – נשארם כל הלילה מחוץ למזבח, אלא חובה להקריבם לפני כן.

⁵⁴ הרחבה: סיפרנו על רב? ששאתו הייתה מכינה לו הפוך כמה שביקש, אז בנו ביקש שבבילו הפוך כדי שאימו תכין מה שבאמת רב רוצה, ואביו אמר לו מדבר שקר תרחק (לחפש מקור).

⁵⁵ הרחבה: סיפרנו על נשיא בית המשפט שבא לדין ואמר לו – אתם מתרגשים מסו? שנותנים לכם ובגלל זה אינכם דנים? אמר לו – ואתם אם תקבלו עשרת אלפים? עשרת אלפים זה כבר הרבה. אמר לו הדיין – ההבדל בינו הוא שכשאתם מקבלים 10 ש"ח אין לכם הכרת המוב לאותו יהודי, ולנו יש... עוד סיפורים על שוחד נמצאים בענף עץ עבות.

⁵⁶ תשע"ג: פסוק זה הסבירתי מספר פעמים, גם בפאת קושינו, וגם בקראת חג השבועות: מזמן הקרבת העומר מותר לאכול בגבולים חיטים ושעורים מהתבואה החדשה, אך עדיין במקדש לא מקריבים חיטים מהתבואה החדשה. למה? כי כתוב כאן שבחג הקציר מקריבים את הביכורים של התבואה החדשה, וזהו קרבן שתי הלחם, שהוא צריך להיות הקרבן הראשון שמקריבים מהתבואה החדשה. לאחר מכן אפשר להקריב מנחות מהתבואה החדשה וכן לתת ביכורים 7 המינים. (למדנו את המשנה שם כתוב שזה שאסור לתת ביכורים לפני שבועות נלמד מהפסוק שלנו).

⁵⁷ תשע"ג: (לכבוד חג שבועות עשיתי דף עבודה בו הובאו כל שמות החג וסיבותיו (כאשר חג הביכורים זה כנגד שתי הלחם שנקרא ביכורים בגלל שהוא הקרבן הראשון)

⁵⁸ צ"ע: מה חדישה התורה? כבר אנו יודעים שמקריבים מחצות ושאוכלים חמץ עד חצות.

(יט) ראשית בפורי אדמתך תביא בית ה' אלהיך –⁵⁹ החקלאי מגיע לשדה ולפתע רואה פרי יוצא, איזו שמחה, איזה התרגשות. יכול להיות שהוא מרגיש שזה שלו, והקב"ה מלמד שהכל של ד' [שמנו לב שעד שהפרי נכנס לפה יש שמיטה, ערלה, נטע רבעי, ביכורים, מעשרות, ברכה]. למדנו שמביאים ביכורים רק 7 המינים, שהם כוללים את כל סוגי התבואה: ירקות (חיטים ושעורים), פירות עם גרעינים (זית ותמר), פירות עם קליפה (רימון), פירות שאוכלים הכל (ענבים ותאנים). לא תבשל גדי בחלב אמו – גדי לאו דווקא, אלא כל בשר בהמה (אך בשר עוף נאסר ע"י חכמים), ולא דווקא בחלב אימו, אלא בכל חלב. כתוב שלוש פעמים, מזה למדו חכמים שאסור לבשל, לאכול ולהינות.

ההבטחה לעלות לארץ. דגשים: השמחה בהבטחה. השגחת ד' על עמו ישראל. הטוב האלוקי שמגיע לשומרי מצוותיו.

(כ) הנה אנכי שלח מלאך לפניך – לאחר סיום המצוות, ד' מצווה את משה לבשר לעם ישראל שהם יזכו לעלוות לא"י, ו"המלאך הגואל אותי מכל רע", אותו מלאך שד' הבטיח לאבות, יבוא וישמור עליהם (הכוונה שד' ישמור עלינו, בדרך ההתגלות הזאת). האבע"ז אומר שזה המלאך מיכאל. (הסברנו ע"פ הרמב"ן ולא כרש"י). לשמך בדרך ולהביאך אל המקום אשר תכנתי – המקום שמוכן ומזומן לעם ישראל, שזה בית המקדש – "מקדש ד' כוננו ידיך".

(כא) השמר מפניו ושמע בקלו – הכוונה כמוכן שמע בקולי, כי הוא יגיד לך מה שאני מצווה. אל תמר בו – אל תמרוד בו ותסרב לעשות את מה שיצווה. פי לא ישא לפשעכם – כי לא יוותר למי שיחטא, שהרי אין לו רשות לסלוח (ספורנו), מדוע? פי שמי בקרבו – והוא התגלות של הקב"ה, השראת השכינה היא על ידי המלאך (רמב"ן).

(כב) פי אם שמע תשמע בקלו – של המלאך. ועשית כל אשר אדבר – מה שד' ידבר. לכאורה זה סתירה – בקול המלאך או בקול ד'? דיברנו על כיצד הירח מאיר (ועל ליקוי חמה ולבנה), וסיפרנו על שני אנשים – אחד אמר שהירח מאיר ואחד אמר שהשמש דרך הירח, ושניהם צודקים, כך כאן – ד' מדבר דרך המלאך (אבע"ז). ואיבתי את איבך – אני אהיה האויב של האויבים שלך. וצרתי את צרריך – ואני אעשה צרות למי שעושה לך צרות ודוחק אותך.

(כג) פי – כאשר ילך מלאכי לפניך והביאך אל האמרי והחתי והפריזי והפנעני החוי והיבסי והקחתי – אני אשמיד כל עם ועם מהעמים המנויים כאן.

(כד) התורה חוזרת שוב ושוב על איסור ע"ז מפאת חומרתו (רמב"ן, ואף אם אין חידוש). לא תשתחוה לאלהיהם – למה שנשתחוה? מסופר על אמציה שכבש את שעיר, וכדי שלא יכעסו על זה הוא פייס אותם ע"י שהשתחוה לאלוהיהם (דה"י ב:כה:יד. ספורנו). ולא תעבדם – את העבודה המיוחדת לאותו סוג של עבודה זרה. ואף אם כוונתך לזלזל בע"ז, לדוגמה – אסור לזרוק אבן למרקוליס, גם אם המטרה לסקול את הע"ז באבנים (רמב"ן). [לילדים היו המון שאלות סביב דין זה]. ולא תעשה כמעשיהם – שתלמד ממעשיהם הרעים. פי תרס תהרסם – כל ע"ז בדרך שהורסים – לשרוף וכדומה. ושמר תשמר מצבתיכם – אבנים שמסמלות את הע"ז שלהם. ואם השארת ע"ז כאילו עבדת בעצמך (אוה"ח).

(כה) ועבדתם את ה' אלהיכם – עד כאן דובר בלשון יחיד וכאן בלשון רבים, מדוע? כי אינו דומה יחיד שעובד לרבים שעובדים (ע"פ הכלי יקר. ובלשון בעל הטורים – "הן אל כביר לא ימאס"). עבודת ד' היא מתוך יראה ואהבה, ונראה שהיא מיוחדת דווקא בהגיעם לא"י. ספרנו שיש כאן 7 דברים שזוכה להם עובד ד': וברך את לחמך – את האוכל. ואת מימך – שיהיה מהם הרבה (רמב"ן). והסרתי מחלה מקרבך – האוכל יהיה מזין ומבריא, וכך יסורו ממך כל המחלות (רמב"ן).

(כו) לא תהיה משפלה – אשה שמשכלת בניה כשהם קטנים, או שמפלת. ונקרה – שלא יולדת. בארץך – לא רק בבני האדם אלא אף בבהמות (רמב"ן). את מספר ימיך אמצא – שתחיה את כל מספר הימים שאתה צריך להיות, ולא תמות במגפות או במלחמות (רמב"ן).⁶⁰

(כז) את אימתי אשלח לפניך – הגויים יפחדו מעם ישראל. נראה הפירוש – שאת הפחד ד' ישים לפניך, שכשתבוא להילחם בגויים, אז עוד לפני שאתה תגיע אליהם יגיע אליהם הפחד. והמתי – אעשה רעש גדול ומהומה [כמו שלמדנו – "ויהם את מחנה מצרים" (יד:כד), ספורנו]. את כל העם אשר תבא בהם – שתלחם איתם. ובגלל הפחד הזה – ונתתי את כל איבך אליך ערף – אמסור בידך את כל אויבך, כיצד? שיברחו ויפנו לך עורף. (וכך למדנו על יהודה - "ידך בעורף אויבך").

(כח) ושלחתי את הצרעה לפניך⁶¹ – היה זה נס גדול, שבכל המלחמות שהיו עד שנכנסו לארץ היה הקב"ה שולח מן חיה שהיתה עוקצת אותם בעיניים ומטילה בהם ארס והם היו מתים. (כנראה שזה דומה לצרעה שאנו מכירים היום). ונרשעה את החוי את הפנעני ואת החתי מלפניך – הצרעה נלחמה רק שהגיעו לירדן, לכן מוזכרים רק הכנעני והחיתי (שהם ארץ סיחון ועוג), שהם ישבו בעבר הירדן המזרחי, החוי היה בעבר הירדן המערבי, אך צמוד לירדן, שם הייתה הצרעה יורה חיצים של ארס ופוגעת בהם.

(כט) לא אגרשנו מפניך בשנה אחת פן תהיה הארץ שממה ורבה עליה חנית השדה – כי החיות מגיעות למקום שאין שם בני אדם, ואז הם יתפשטו גם למקומות המיושבים.⁶²

(ל) מעט מעט אגרשנו מפניך עד אשר תפריה – תוליד ילדים (פירות). ונתלת את הארץ – ומה יהיה גבול הארץ?

(לא) ושתי – ושמתי את גבולך מים סוף ועד ים פלשתים – מים סוף במזרח (רשב"ם)⁶³ עד ים תיכון במערב. וממזבזב – שנמצא בדרומה של הארץ. עד הנקרה – נהר פרת בצפון.⁶⁴ מכאן מתחיל ציווי (כך נראה בספורנו) - פי - כאשר אתם בידכם את ישבוי הארץ וגרשתמו מפניך – אתם מצווים לגרש אותה.

(לב) לא תכרת להם ולאליהיהם ברית – ברית איתם להשאיר אותם בחיים, או ברית עם אלוהיהם להשאיר את אלוהיהם ולא להשמדם (רמב"ן).⁶⁵

(לג) לא יושבו בארץך – אסור לעבוד ע"ז לשבת בארץך, אפילו אם זה רק לזמן מועט שבביל מסחר וכדומה (רמב"ם). פן יחטיאו אתך לי – שמא יגרמו לך שתחטא לי. פי תעבד – כשתעבוד את אלהיהם פי יהיה – זה יהיה לך למוקש – למכשול.⁶⁶ (כ"נ לי ברש"י)⁶⁷

⁵⁹ תשע"ו: למדנו משניות ביכורים (לקראת חג השבועות).

⁶⁰ תשע"ו: [נאל ילד מתוק – והרי מי שמת במלחמה זה היה מספר ימיו? הסברנו שזה מספר ימיו, רק בגלל שעם ישראל לא עובד את ד' כראוי].

⁶¹ תשע"ו: – נראה שנו הצרעה שאנו מכירים, אך נראה שהיא הייתה יותר מוקה, והיו המונים של צרעות שהיו הורגים בהם. מזכיר לנו את מכות מצרים (שילוב של רש"י ורמב"ן). ונרשעה את החוי את הפנעני ואת החתי מלפניך – הצרעה נלחמה רק בתקופת משה רבינו, לכן לא מוזכרים שאר העממין. בזמן יהושע כבר לא היו ניסים כמו אצל משה (ע"פ רש"י).

⁶² תשע"ו: שאל תלמיד מתוק: אבל אז יכולים ללמוד מהגויים, למה שלא יישבו את כל הארץ, בכל מקום קצת? תירץ תלמיד אהוב: אם היו מיישבים בכל מקום קצת – או בכל מקום היו מניעים החיות, כי הארץ מאוד גדולה ביחס לכמות המיושבים. הסברתי שזכור לי שכתוב שהקב"ה השאיר לנו את הגויים לנסות אותנו שנשמור את המצוות.

⁶³ צ"ע האם זה באמת במזרח?

⁶⁴ הרחבה: דיברנו על קריאת מפה – צפון תמיד למעלה.

⁶⁵ הוספה: אמנם הרמב"ם פוסק שאם הם מקיימים 7 מצוות בני נח מותר להשאיר אותם בחיים, אלא שעדיין לזכות איתם ברית אסור, וזה החטא שעשו עם הגבועים. לעומת זאת הרמב"ן והאור"ח מסבירים כאן – כל עוד הם עובדים את אלוהיהם אסור לך לזכות איתם ברית, אבל אם הם מקיימים 7 מצוות בני נח מותר להשאיר אותם, וזה דין "וקראת עליה לשלום". וכך עשה יהושע, ולכן היה אפשר להשאיר את הגבועים, ורק בגלל שבתחילה מרדו הגבועים היה צריך להרוגם (אוה"ח ע"ט).

⁶⁶ הרחבה: למילה "כי" משמעות שונות: כאשר, אם, ש, "וירא אלוקים כי טוב" ש.מא. אלא "לא" כי ברוח גילוי", משום ("כי בו שבת מכל מלאכתיו").

(א) וְאֵל מִשְׁה אָמַר⁶⁸ – יש כאן המשך של דבר ד', אך כיוון שכאן זה מופנה דווקא למשה, לכן כתוב שוב – "ואל משה אמר". **עֲלֵה אֶל ה'** – אלי. **אָמַר וְאֶהְרֵן נִדְב וְאֶבְיָהוּא** – בניו החשובים של אהרן. **וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל** – השבעים המובחרים שבזקני ישראל. **וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם מִרְחֶק** – כל אלו שיבואו איתך יהיו מרחוק ומשמם תשתחו. [אולי השתחו להודות על קבלת התורה].

(ב) וַנִּגַּשׁ מִשְׁה לְבַדּוֹ אֶל ה' – ואתה תגש, ד' דיבר למשה בגוף שלישי. **וְהֵם** – אהרן, נדב ואביהוא והזקנים **לֹא יִגָּשׁוּ** – יש גבול שאותם הם לא יעברו. **וְהָעָם לֹא יַעֲלוּ עִמּוֹ** – ושאר העם לא יעלו כלל וכלל.

הסתיימו 107 פסוקים⁶⁹ בהם ד' דיבר עם משה, מסוף יתרו ועד כה. מכאן משה רבינו מתחיל ללמד את עם ישראל את הדברים.

(ג) וַיָּבֵא מִשְׁה וַיְסַפֵּר לָעָם – בהרחבה, עם פירוט המצוות והטעמים, כשולחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם (רש"י בתחילת משפטים). **אֵת כָּל דְּבָרֵי ה'** – שבסוף יתרו. **וְאֵת כָּל הַמִּשְׁפָּטִים** – מתחילת משפטים (ספורנו). **וַיַּעַן כָּל הָעָם קוֹל אֶחָד וַיֹּאמְרוּ כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה** – לפני נתינת התורה עם ישראל אמר 'נעשה' כאשר הוא עדיין לא ידע מה הוא הדברים. כאן משה אומר להם את כל הדברים, עם ישראל שמח מאוד לשמוע את הדברים, והוא חוזר ואומר בשמחה גדולה (רמב"ן) שהוא רוצה לקיים את דבר ד' [שמנו לב שכאן הלשון היא יותר מאוחדת 'ויען' ולא 'ויענו'].

(ד) וַיִּכְתַּב מִשְׁה אֵת כָּל דְּבָרֵי ה' – את המשפטים (אבע"ז). **וַיִּשְׁכַּם בְּבֹקֶר⁷⁰** וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ תַּחַת הַהָר וּשְׁתֵּים עָשָׂר מִצְבֵּה לְשֵׁנִים עֶשְׂרֵי שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל – להורות שכל שבטי ישראל מקבלים על עצמם את התורה ומצוותיה.

(ד) וַיִּכְתַּב מִשְׁה אֵת כָּל דְּבָרֵי ה' – עוד בו' בסיון כתב משה את כל הדברים שד' אמר לו. **וַיִּשְׁכַּם בְּבֹקֶר וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ** – מספר אבנים. **תַּחַת הַהָר** – באותו מקום בו קבלו את התורה. **וּשְׁתֵּים עָשָׂר מִצְבֵּה** – עשוי מאבן אחת. **לְשֵׁנִים עֶשְׂרֵי שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל** – כדי להורות שכל בני ישראל מקבלים על עצמם את התורה. (רשב"ם). **שאל תלמיד אהוב: אם עם ישראל הוא כאיש אחד היתה צריכה להיות מציבה אחת? ענה תלמיד מחוק: אם היתה מציבה אחת היה אפשר לחשוב שיש שבטים שונים חלק מעם ישראל (לדוגמא ראובן וגד וחצי מנשה). הוספתי ואמרתי שאולי הסיבה היא שלתורה יש הרבה הסברים – לכל שבט הסבר אחר.**

(ה) וַיִּשְׁלַח אֶת נַעֲרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל – הבכורות. ולמה נקראו נערים? כי בייחס לזקנים היו נערים (רמב"ן). **וַיַּעֲלוּ עֵלָת** – שכולם לד'. **וַיִּזְבְּחוּ זִבְחִים שְׁלָמִים** – לד' ולעם. **לֵה' פְּרִים⁷¹** – עם ישראל שמח בנתינת התורה ולכן חוגג.

(ו) וַיִּקַּח מִשְׁה חֲצִי הַדָּם וַיִּשְׁפֹּם בְּאֲזָנָת – כלי עגול, ישנם שני אגנות, באחד שם את הדם מהפריים לעולה ובאחד את הדם מהפריים לשלמים. **וְחֲצִי הַדָּם זָרַק עַל הַמִּזְבֵּחַ** – כריתת הברית כוללת שני צדדים, לכן משה רבינו זורק חצי דם על המזבח וחצי על עם ישראל.

(ז) וַיִּקַּח סֵפֶר הַבְּרִית – אותו ספר שלמדנו עליו בפסוק ד', ספר זה נקרא ספר הברית כי איתו כורתים בני ישראל את הברית עם ד'. **וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי הָעָם** – מילה במילה, זהו תורה שבכתב, אתמול בו' בסיון משה רבינו אמר את הדברים 'לתורה שבע"פ', וכעת 'כתש"ב'. משה רבינו תיקן לישראל לקרוא תורה בכתב, וכאן קורא אותה משה רבינו בעצמו. **וַיֹּאמְרוּ כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע** – נעשה מה ששמענו ואנחנו מעוניינים לשמוע עוד ועוד מצוות. כאן אנו רואים שעם ישראל רוצה לקיים עוד מצוות גם מה שלא שמע, אפילו שלא כל מצווה כל כך קלה. התלמידים הסבירו הסבר נוסף – הקדימו נעשה לנשמע, הבאנו על זה את הגמרא במסכת שבת על הכתרים שהמלאכים נתנו וכו'.⁷²

(ח) וַיִּקַּח מִשְׁה אֵת הַדָּם וַיִּזְרַק עַל הָעָם – עם ישראל מקבל טיפות קטנות של דם, אלו טיפות נפלאות של קדושה, סביר להניח שהבגדים האלו היו לאירועים מיוחדים.⁷³ לא ברור אם משה זרק על כל העם או אולי רק על הזקנים שהיו נציגים של כל העם (אבע"ז). **וַיֹּאמְרוּ הִנֵּה דָם הַבְּרִית אֲשֶׁר פָּרַת ה' עִמָּכֶם עַל כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה** – דברי התורה שלמדתם. גר שמתגייר צריך מילה, טבילה והזאה (להקריב קרבן ולהזות, זה רק כשכית המקדש קיים). עם ישראל גם הם כמו גר הם נכנסים תחת כנפי השכינה, הם עשו ברית מילה לפני קרבן פסח, הם טבלו (כי הגמרא אומרת שאין הזאה בלא טבילה), ועכשיו הם עושים הזאה.

(ט) וַיַּעַל מִשְׁה⁷⁴ וְאֶהְרֵן נִדְב וְאֶבְיָהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל⁷⁵ – כפי שציווה ד' בפסוק א', הם עולים רק לחלק התחתון של ההר, שם הם משתחוים לד'.

כחקדמה לפסוק הזה סיפרנו על קרליבך שכתב ספר בו הוא מתאר את הודו, אך ע"מ להדגיש שבלי להיות בהודו א"א להכיר אותה הוא סיפר סיפור: פעם מישהו קנה פיל ורצה להראות אותו לעיוורים – אחד ממש חזק וחשב שזה מגלשה וכו'. כך גם בבואה – אם יבוא לפה נביא הוא יוכל להגיד לנו מה הוא ראה? אז מה הוא יגיד? ראיתי אור גדול וכו'. כך התורה מנסה בכמה מילים לתאר מעט מעט מהי הבואה.

(י) וַיִּרְאוּ אֶת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל – במעמד המיוחד הזה הזקנים מתנבאים. **וַתַּחַת רַגְלָיו** – לא הסברנו מה זה (כי אנחנו לא יודעים) רק אמרנו שיש מושג של "כסא הכבוד" – שזה מבטא את מלכותו של ד', תחת רגליו זה מבטא את הכסא שהוא תחת הרגלים, וזה מבטא את המלכות. **כַּמְעַשָּׂה לְבִנְתֵי הַסְּפִיר** – כמו אבן ספיר לבנה (יש גם שחורה). אך כיוון שאיננו מכירים כ"כ נתנה התורה דרך נוספת שתעזור לנו להבין מעט מעט מהו הדבר: **וַיַּעֲצֹם הַשָּׁמַיִם לְטָהָר** – כמראה השמים כשהם טהורים וזכים ללא עננים, מאירים ובהירים.

(יא) וְאֵל אֲצִילִי – חשובי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל **לֹא שִׁלַּח יָדוֹ** – הזקנים לא נפגעו, על אף שהיו ממש קרובים להר, ואם היו עולים עוד קצת היו מתים, כמו שהזכיר הקב"ה לפני מתן תורה. [כך הכהן גדול בקדש הקדשים מאוד יכול להיפגע, כפי שהיה בבית שני]. הזקנים נזהרו מאוד עם כל ההתרגשות הגדולה (לעומת זאת בעתיד נדב ואביהוא נפטרו). **וַיִּחַזּוּ אֶת הָאֱלֹהִים וַיֹּאכְלוּ וַיִּישְׂתּוּ** – הזקנים היו מלאי שמחה ורוצים להודות לד'. וכמו שעושים שמחה לגמרה של תורה – סיום – כך עשו כאן (רמב"ן⁷⁶). [אוייל זה דומה לסעודה שעושים כשיוצא הכהן הגדול מקודש הקודשים].

(יב) וַיֹּאמְרוּ ה' אֵל מִשְׁה – אחרי המחזה של הזקנים. **עֲלֵה אֵלֵינוּ הַהָר** – אל ההר. **וְהִנֵּה שָׁם** – למשך תקופה. **וְאָמַנְהָ לָךְ אֵת לְחַת הָאָבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר פָּתַבְתִּי** – את לוחות האבן. **לְהוֹרְתָם** – את התורה והמצווה (רמב"ן).

(יג) וַיִּקַּם מִשְׁה וַיְהוֹשֵׁעַ מִשְׁרָתוֹ וַיַּעַל מִשְׁה אֶל הַר הָאֱלֹהִים – בפסוק ט' עלה משה עם הזקנים קצת, עכשיו הוא עולה יותר. מדוע יהושע בא איתו? יהושע הוא תלמיד מובהק של משה רבינו, והוא 'צמוד' אליו כמה שיותר. יהושע מגיע עד אפה שהוא יכול (ואוכל מן), ושם הוא נשאר 40 יום, עד שמשו יחזור.

(יד) וְאֵל הַזִּקְנִים אָמַר – לפני שמשו עלה. **שָׁבוּ לָנוּ בָּזָה** – תשבו כאן במחנה במקומינו, אתם תדונו את העם במקומי, (משה רבינו בענוותו אומר 'לנו' במקום 'לי'). **עַד אֲשֶׁר נִשׁוּב אֲלֵיכֶם וְהִנֵּה אֶהְרֵן וְחֹזֵר** – בנה של מרים. **עִמָּכֶם** – כדי לדון בדיונים המורכבים. **מִי** – שהוא בעל דְּבָרִים –

⁶⁷ הרחבה: הרחבתו בסיפורים על המסיון.

⁶⁸ למדנו ביום אחד 18 פסוקים 8 שניונים. כל פסוק (2 הסברים 61 שניונים) 61 דקות ואפילו פחות. עשיתי מעי מסילת רכבת, שיש 2 משבצות זו למעלה מזו, בעליונה כתוב א' ולמטה כתוב כמה זמן לקח, וכן על כל הפסוקים.

⁶⁹ משימה: לספור כמה פסוקים היו.

⁷⁰ חידה: מאפה מתחיל 'ו' בסיון. מאפה מתחיל 'ו' בסיון?

⁷¹ תשע"ג: – למה הקריבו פרים? כי היו שם המונים שצריכים לאכול. איני יודע מה המקור לזה.

⁷² הרחבה: ניתן לספר את כל הסיפורים שם, ואם זה צמוד לשבעות להוסיף (פה או בהמשך) את עליית משה למרום.

⁷³ הרחבה: אפשר לספר את חנהלה ושומלת העבת, ולדבר על העומק שיש בסיפור הזה – פחם שן מצווה יש בו שמחה.

⁷⁴ חידה: כמה פעמים כתוב שמשו עלה להר? 4, והסברנו שעלה בפועל 3.

⁷⁵ תשע"ג: – להודות לד' על נתינת התורה.

⁷⁶ הרחבה: הבאנו דוגמאות מסעודה שעשה דוד המלך ושעשה שלמה המלך. מובא ברמב"ן.

שיש להם דיון מורכב שהזקנים לא הצליחו לפטור. **יָגֵשׁ אֶלֵהֶם** – לאהרן וחור. **שאל תלמיד אהוב: למה צריך את כל הזקנים, די באהרן וחור? עניתי שאת משה רבינו צריכים להחליף הרבה – כל הדיונים הקשים שהיו מביאים למשה רבינו יביאו לזקנים שהם כולם יחד ידונו ויפטרו, מה שהם לא יצליחו לפטור – אהרן וחור שהם התלמידי חכמים הגדולים בדור יפטרו.**

(טו) **וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל הַהָר** – התורה חוזרת על העליה של פסוק י"ג. **וַיִּכַּס הָעֲנָן אֶת הָהָר** – ההר התמלא בקדושה, אך משה היה מחוץ לענן.⁷⁷
(טז) **וַיִּשְׁכַּן כְּבוֹד ה' עַל הָר סִינַי וַיִּכַּסְהוּ הָעֲנָן שְׁשַׁת יָמִים** – בכל הימים האלו משה עומד באמצע ההר ומתעלה עוד ועוד כדי שיוכל לעלות אל ההר.⁷⁸ **וַיִּקְרָא אֵל מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִתּוֹךְ הָעֲנָן**:⁷⁹

(יז) **וּמֵרָאה כְּבוֹד ה' פָּאֵשׁ אֲכָלֶת** – כמו אש חזקה ששורפת. **בְּרֹאשׁ הָהָר לְעֵינַי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** – עם ישראל בכל ה40 יום רואים את הקדושה הגדולה שבהר סיני. כפי שהזכרנו כמה פעמים התורה אינה רק אהבה (לחלק גלידה בקיוסק), אלא יראה גדולה. [אפשר שרק עם ישראל ראה את האש, ומשה ראה רק ענן].

(יח) **וַיָּבֵא מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הָעֲנָן** – נעשה שביל בתוך הענן ומשה נכנס. **וַיַּעַל אֵל הָהָר** – עליה שלישיית, כעת עלה לראש ההר. **וַיְהִי מֹשֶׁה בְּהָר אַרְבָּעִים יוֹם וָאַרְבָּעִים לַיְלָה** – לא אכל ולא שתה, נס גדול, כמו מלאך⁸⁰. שם למד משה רבינו את תרומה תצווה ותחילת משפטים.

⁷⁷ באבנע"ז כתוב שכבר כיסה את הענן, ואיני יודע אם יש הסבר כמו שהסברתי.

⁷⁸ הוספה: יש מחלוקת תנאים בגמרא למה נעדרו ימים אלו.

⁷⁹ חידה: אפה בפרשה יש 6 ? שבת, שביעית, עבד עברי. אפה יש עוד רק 7 ? עד היום השביעי יהיה עם אימו. חנ המצות 7 ימים.

⁸⁰ חידה: כמה ימים ד' דיבר עם משה בהר? תשובה – 34, כי היו 6 ימי הכנה של משה.